

VIKBA11

Selekční jazyky

25. 10. 2019: Metodika tvorby a správy
SJ (P6)

FF MU, podzim 2019

Mgr. Josef Schwarz
126172@mail.muni.cz

Metodika SJ

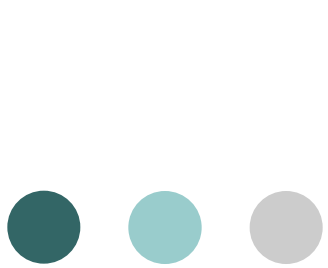
- ● ● ○ metodika tvorby (implementace) SJ
- metodika správy (aktualizace) SJ
- metodika využívání (indexace, vyhledávání) SJ

Obecná metodika implementace SJ

-
1. Rozhodnutí o implementaci SJ
 2. Volba typu SJ
 3. Základní vymezení tematického rozsahu SJ
 4. Průzkum existujících SJ
 5. Volba způsobu implementace
 - tvorba vlastního SJ
 - modifikace existujícího SJ
 - převzetí existujícího SJ
 - cizojazyčný SJ

Metodika tvorby SJ

1. Podrobné vymezení tematiky
 - vymezení jádra SJ
 - vymezení hraničních oblastí SJ
2. Volba systému třídění, faset, tematických oblastí
3. Volba charakteru pořadacích znaků a slovníku SJ
4. Excerpce LJ
 - ◆ deduktivní metoda
 - ◆ induktivní metoda
5. Zpracování excerpce a tvorba PZ
 - pre/postkoordinace, specifičnost, homonymie, synonymie
6. Strukturace PZ
7. Prezentace SJ

Specifické otázky tvorby SJ

Prameny

- ČSN 010193
- ČSN 010172
- Aichison, J., Gilchrist, A., Bawden, D. *Thesaurus construction and use : a practical manual*. 4th ed. Chicago : Fitzroy Dearborn Publishers, c2000. 218 s.
- (vše v knihovně FF MU)

Vztahy mezi pojmy

-
-
- aposteriorní (syntagmatické)
- apriorní (paradigmatické)

Příklad:

Evropa	komunikace	vozidla	↓ <i>paradigmatický vztah</i>
Rakousko	doprava	kolejová vozidla	
Vídeň	osobní doprava	tramvaje	

→
syntagmatický vztah

Typy pojmů

-
- konkrétní entity
 - předměty, věci a jejich části (př.: opice, stavby, květináč)
 - materiály (př.: cement, dřevo, bavlna)
 - abstraktní entity
 - činnosti a události (př.: evoluce, dýchání, lyžování)
 - vlastnosti věcí, materiálů n. činností (př.: síla, přesnost, viskozita)
 - obory n. vědní disciplíny (př.: fyzika, psychologie, informační věda)
 - měřicí jednotky (př.: kilogram, metr, ampér)
 - individuální jednotky (identifikátory)
 - geografická jména
 - jména osob
 - jména organizací
 - jména výrobků

Tvar LJ

- substantivum n. substantivní slovní spojení
 - adjektivní
 - modifikátor (adjektivum), základ (substantivum) *(př.: ženská práva, elektronická média, autodráhy)*
 - s předložkovou vazbou *(př.: kurzy pro pokročilé, školy pro nevidomé děti)*
 - adjektiva, příslovce, slovesa
 - do ŘS se obvykle nezařazují

Tvar LJ (pokr.)

- singulár/plurál
 - plurál:
 - počítatelná substantiva (př.: *planety, děti, akvária*) (ale: části těla sg. (př.: *ústa, hlava*))
 - singulár
 - nepočítatelná substantiva (př.: *sníh, pára, nikl*) (ale: třídy s více členy pl. (př.: *cukry, jedy, mouky*))
 - abstraktní pojmy (př.: *autorita, vodivost, kapitalismus*) (ale: třídy s více členy pl. (př.: *biologické vědy, chemické reakce*))
 - vyjádření odlišných pojmů pomocí sg./pl. (př.: *cukr/cukry, mýtus/mýty*)
- homografy, polysémy
 - relátor (př.: *tiskárna (stroj) x tiskárna (budova); nafta (surovina) x NAFTA (organizace)*)

Volba deskriptoru/nedeskriptoru

- pravopis
 - dublety (*př.: sirup x syrob; salnitr x sanytr*)
- zkratky a akronymy (*př.: UNICEF, OSN, ČEDOK, LIS*)
- přejatá slova (*př.: software x programové vybavení; perestrojka x přestavba; gender studies x genderová/rodová studia*)
- slangové termíny a žargon (*př.: hippies, íčko, koks*)
- obecné názvy a obchodní názvy (*př.: polytetrafluorethylen x teflon*)
- běžné názvy a vědecké názvy (*př.: bubo bubo x výr velký; arthritis uratica x dna*)
- místní názvy (*př.: Vídeň x Wien; Holandsko x Nizozemí/Nizozemsko; Česko x Česká republika*)

Poznámky

- poznámka o rozsahu *(př.: režijní náklady - Výdaje vynaložené podnikem, které nejsou přímo ztotožnitelné s náklady na výrobu.)*
- indexační poznámka *(př.: mezinárodní nástroj - Uvedte ve spojení s danou organizací)*
- historie LJ *(př.: deskriptor zařazen v roce 1998)*
- zdroj LJ *(pramen použitý při výběru lexikální jednotky)*

Sousloví

- **sémantický rozklad – nedoporučuje se** (př.: *barometr = tlak + měření + přístroj*)
- **syntaktický rozklad** (př.: *knihovnické časopisy = knihovnictví + časopisy*)
- **sousloví ponechaná beze změny:**
 - **sousloví je běžné a užívané** (př.: *informační zdroje, invalidní vozík*)
 - **rozklad vede ke ztrátě významu** (př.: *filozofie dějin, letadlová loď*)
 - **sousloví obsahuje vlastní jméno** (př.: *Bradfordův zákon, Planckova konstanta*)
 - **modifikátor ztratil původní význam** (př.: *lehký průmysl*)
 - **modifikátor bez přímého vztahu** (př.: *stromová struktura*)
 - **sousloví se „středním členem“** (př.: *benzinový motor*)
 - **synkategorematická substantiva** (př.: *umělé květiny, čokoládová vejce, světelný rok*)

Sousloví (pokr.)

○ Sousloví rozložená

- Základ: vlastnost/část x modifikátor:nositel/celek (př.: *lodní motor* = *lodě* + *motory*; *knihovní personál* = *knihovny* + *personál*)
- Činnost/objekt (př.: *signování knih* = *signování* + *knihy*; *indexace článků* = *indexace* + *články*; *stěhování ptáků* = *stěhování* + *ptáci*)

○ Příklad pravidel pro sousloví

- Appendix A – AAT compound term rules. In Aichison, J., Gilchrist, A., Bawden, D. *Thesaurus construction and use : a practical manual*. 4th ed. Chicago : Fitzroy Dearborn Publishers, c2000.

Kvazisynonyma

○ Antonyma (př.: anotovaný záznam x neanotovaný záznam;
zákonnost x nezákonnost)

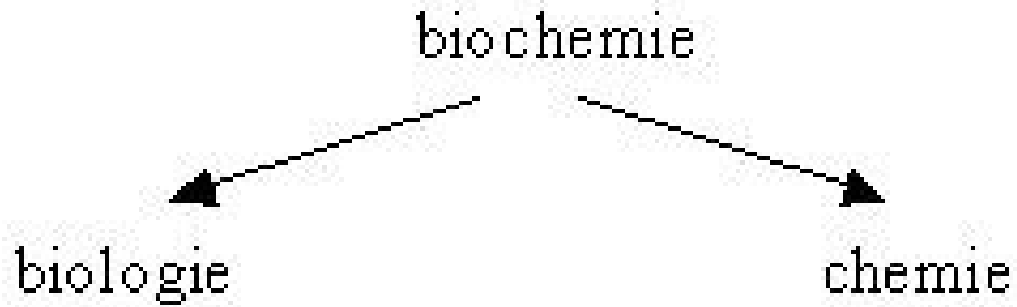
○ Hierarchizace vztahu ekvivalence

- (př.: kompaktní disky
EKV CD, CD-R, CD-I, CD-R, CD-RW)

Hierarchický vztah

- Generický – rod/druh (*př.: informační instituce PD knihovny*)
- Partitivní
 - Tělesné systémy a orgány (*př.: kostra -> lebka -> nadočnicové oblouky*)
 - Geografie (*př.: Evropa -> Rakousko -> Vídeň*)
 - Vědní disciplíny (*př.: jazykověda -> obecná jazykověda -> gramatika*)
 - Hierarchické společenské struktury (*př.: univerzita -> fakulta -> katedra -> kabinet*)
- Kauzální (*př.: mezinárodní organizace -> OSN, NATO, EU*)

Polyhierarchie

Asociace

- Disciplína/objekt (př.: *informační věda -- informace*)
- Úkon, proces/konatel, nástroj (př.: *katalogizace – katalogizační pravidla*)
- Činnost/výsledek (př.: *katalogizace – katalogizační záznam*)
- Činnost/předmět (př.: *indexace -- dokument*)
- Pojem/vlastnost (př.: *informace -- pravdivost*)
- Pojem/původ (př.: *Francouzi -- Francie*)
- Kauzální souvislost (př.: *nemoc -- léčení*)
- Věc/agens působící proti ní (př.: *rostliny -- herbicidy*)
- pojem/jednotka měření (př.: *informace -- bit*)
- synkategorematické výrazy (př.: *čokoládová vejce – vejce; umělé květiny -- květiny*)

Metodika správy a využití

-
- Aktualizace lexika a struktury
 - Pravidla pro indexaci/klasifikaci a vyhledávání
 - Reindexace